

Heimrustir.

Eftir E. A. Bjørk.

Heimrustir eru jarðir, ið nýttar verða til byggilendi, græsning (heimabeiti) og tilíkt. Tað er bert norðanfjørðs, hesar jarðir verða róptar heimrustir. Í Suðuroy nevast tær skattagrundir og í Sandoy siga teir vanligu rustari. Í Vágum sæst navnið heimrustaðir nevnt í einum føri.¹⁾

Hin upprunaliga málsliga merkingin av hesum orðum er eitt sindur ivasom. Tað fornnorrøna orðið *rust* merkir leivd ella toft, men verður eisini nýtt um bøin, ið er næstur túninum (har hús sum oftast hava staðið frammanundan). Eitt annað fornnorrønt orð er *heimrøst*, sum merkir heimajørð. Tað samsvarandi norska orðið *heimrast* tykir av fyrstan tíð at verða nýtt um ta dyrkaðu og ódyrkaðu jørðina, ið hoyrir til ein garð, og sum liggur uttan um húsini; seinri verður hetta orðið bara nýtt um haga, ið er nærindis, meðan langfarahagin verður nevndur *útrast* ella *langrast*. Somu merking hevur eisini tað hetlenska orðið *hemrost*, ið er hagin næstur húsunum. Teir siga eisini *hemhoga*, ið er tað sama orðið sum *heim=hagi* á fornnorrønum. *Røst* er á fornnorrønum eitt longdarmát (einar 7 km) ella eitt strekki, ið var gingið uttan hvíld. Upprunaliga man *heimrøst* soleiðis vera tann jørðin, sum røkt var beinleiðis frá garðinum.²⁾

Tað er tí lítið trúligt, at orðini *heimrast*, *hemrost* og *heimrøst* hava nakað beinleiðis samband við tað føroyska orðið *heimrustir*, men í einum av teimum fáu skjølunum, sum til eru á føroyskum úr miðöldini, finna vit eitt orð,

ið kanska kann geva eina leiðbeining um orðið *heimrustir*. Hetta skjal viðvíkur eini semju, sum Føroya biskupur og lögmaður gjørdur í 1412 um 4½ mörk í jørð á Sandi. Í hesum skjali³⁾ letur biskupurin løgmannin fáa alla jørðina, sum hoyrir til hagan (»hagan allan«), og »heima beiti oc rudh stadhe j brekum yffir Sandha husumh jd nedra oc jd efra«. Dr. Jakobsen umsetir »rudh stadhe« við nýyrðinum »ruddstaðir«, sum hann aðrastaðni⁴⁾ sigur er »ryddet sted, opryddet plads, alm. kun i flt. ... = heimrustir«. Tað er tí væl hugsandi, at í orðinum *ruddstaðir*, sum í eintal eitur *ruddstaður*, liggur upprunin til orðið *heimrustir* og ikki orðini *rust* ella *heimrøst*. Orðið *heimrustir* verður sum áður sagt ikki nýtt í Sandoyinni, men teir nýta eintalsorðið *rustari* — oftast í bundnum formi *rustarin*.⁵⁾ Hetta orðið kann vera komið av, at tað rætta orðið *ruddstaðurin* í dagligari talu er vorðið stytt. Hesin óbundni formurin *rustari* má tí hugsast at vera komin av tí stytta orðinum í bundnum formi og ikki av tí rætta forminum *ruddstaður*. Tað er helst eingin ivi í, at bæði orðið *rustari(n)*, sum einans Sandoyingar siga, og orðið *heimrustir*, sum vanliga verður nýtt norðanfjørðs, hava sín uppruna í orðinum *ruddstaður(in)*; hesum fáa vit eisini vissu fyri í orðinum *heimrustaðir*, sí frammanfyri, sum verður nýtt um ein part av tí haga, ið inn var lagdur í 1836 á fyrsta sinni til niðursetubygðina Slættanes í Vágum. Tað verður tá sagt, at hetta orðið er at skilja við tað sama sum *heimrustir*⁶⁾.

Tað er soleiðis nógv, ið bendir á, at orðið *heimrustir* kemur av orðinum *heim-ruddstaðir* og merkir tí tað ruddaða lendi í bygðini, sum liggur nærindis húsunum.

Í Suðuroy verður bert navnið skattagrundir nýtt um hesi øki. Hetta navnið finst eisini í Skálavík í Sandoy⁷⁾, og bygðin Sandur er býtt sundur í »skattir«, sum ávísar jarðir liggja til. Til ein sonevndan »skatt« hoyra ikki bert ávísir rustarar, men eisini tey og tey fuglabjörg⁸⁾. Norðanfjørðs er navnið skattagrundir ókent. Hetta orðið hevur óivað samband við áleggjanina av kongsskattinum, tí sum grundarlag fyri henni vóru hesar grundir nýttar.⁹⁾

Í hesi grein fer navnið heimrustir at verða nýtt bæði um heimrustir norðanfjørðs, skattagrundir í Suðuroy og rustara í Sandoy.

Viðvíkjandi brúkinum skilir *Lunddahl*¹⁰⁾ millum tvey sløg av heimrustum 1) »Grunde« til sethús og úthús, hoygarðar, hvanngarðar, køstar o. tl. og 2) »Heim=Beide« (heima=beiti), tað er jørð, sum er lögð av til »græsning for Kalve, indtil de ere tilvoksede saa vidt, at de kunne græsse i Havgen blandt Køerne, samt for Køer, som behøve at tages hjem, navnlig for at kælve.«¹¹⁾

Nú kann verða spurt, um áðurnevnda skjal frá 1412 ikki á sama hátt skilir millum tvey sløg av heimrustum. Har verður bæði nevnt »rudh stadhe« og »heima beiti«; tá »heima beiti« uttan iva merkti tað sama tá sum í nýggjari tíð, er spurningurin, um »rudh stadhe« samsvarar við *Lundahls* »Grunde«. Hetta fer tó neyvan at bera til, tí tað stendur í skjalinum, at henda jørðin liggur »j brekum yffir Sandha husum« t. v. s. har óbyggt er. Tað kundi hugsast, »rudh stadhe« var pláss, sum ætlanin var at nýta til bygging lendi, men tað liggur nærri at halda, at flag, leir og grót eru tikin av hesum ruddstøðum til húsabygging. Tá ið ein heldur stórir partur ivaleyst hevur verið graslendi, hava tey eisini verið nýtt til bit hjá kriotúrum, og helst hevur eingin stórvegis munur verið millum heimabeiti og ruddstaðir. Brúkið av hesum jarðum, sum nevndar eru í skjalinum frá 1412, man ikki hava verið stórt øðrvísi enn tað, ið gjørt var av einum hagastykki í býlinginum Trøðum á Sandi, sum við hagabýttissáttmála í 1858 var lagt av til »Heimabeit, Flagskjær og Stenes Opbrud«¹²⁾ og tað brúk, sum nógvastaðni hevur verið av heimrustum heilt til okkara dagar, ið ikki bert er til grasning (heimabeiti), men eisini til flagskurð og leirtøku.¹³⁾

Málsøguliga má orðið heim=ruddstaðir (heimrustir skiljast sum ruddað jørð, ið liggur við húsini í bygdini, ella greinligari, eftir tí frammanfyri er sagt, sum ruddað jørð uttan um húsini í bygdini (ella í býlinginum), har nakað av

kriátúrum gingu á biti, og haðani húsatilfar var tikið. Nakað bendir á, at sjálvar byggigrundirnar ikki í fyrstani hava verið roknaðar sum heimrustir. Um ár 1780¹⁴⁾ man tað enn hava verið so, at bert heimabeiti »umiddelbart udenfor Grundene imellem disse og Bøen«, »og som vel ikke dyrkes, men dog modtager en Del Gødning og derfor bærer en kendelig yppig Græsvækst«¹⁵⁾ hefur verið roknað fyri heimrustir.

Um so hefur verið, er lendi næst húsunum møguliga nevnt *tún*. Hetta orðið hefur á fornnorrønum ymiskar merkingar m. a. gyrt jarðarstykki og tað ið vit eisini nú vanliga rópa *tún*. Nú merkir orðið *tún* umframt hetta eisini tað, ið *túnlagt* er húsanna millum ella uttanum húsin.¹⁶⁾ *Lunddahl* sigur, at *tún* er gøta ella breyt, »hvorved i Hejmruster Vaanhusene staa i Forbindelse« og tekur ikki *tún* við sum heimrustir, men sum eina deild fyri seg av innangarðsøkjum javnsíðis heimrustum.¹⁷⁾ At orðið *tún* hefur verið nýtt um lendi næst húsum kann síggjast í *Svínoy*.¹⁸⁾ Jarðarbókin frá 1584 nevnið bert ein býling: »Hiem y Huusse« (Heima í Húsi), men seinri er hagin býttur í triðingar: Heimantúns, Handantúns og Útbiartriðingur,¹⁹⁾ og hetta bendir á, at umframt Heima í Húsi hefur eisini verið ein býlingur, sum æt Úti á Bø, og býlingurin Heima í Húsi er farin í tvíningar: Fyri heiman Tún og Fyri handan Tún;²⁰⁾ orðið *tún* skuldi so her merkt lendi næst húsum Heima í Húsi. Báðir her nevndu hagapartar liggja so ið hvussu er hvør sínumegin hesum lendi.²¹⁾

Tá saman um kemur tykjast yngri rithøvundar at vera á einum máli við *Lunddahl* um, at bæði »grunde« og heimabeiti eru heimrustir.²²⁾ Hetta orðið er — sum tað danska orðið »gadejord«²³⁾ — eins og eitt felagsheiti fyri ta innangarðsjørð, sum liggur í felag; geilir eru kanska undantiknar.²⁴⁾

Viðhvørt sæst orðið almenningur at verða nýtt sum felagsnavn fyri hesi innangarðsøki. Tá ið tað í einum dómi frá 1863²⁵⁾ stendur »et Grundstykke «úti við Neyst« af den

til hele Kvalvig Bygd som Alminding hørende Ejendom«, má hetta helst skiljast sum øki, ið vanliga liggja í felag, og somuleiðis, tá ið Lucas Debes í 1672 í eini umsókn skrivur, at »Almindingen ved Thorshavn« er »saa bebyggt, at der lidet flere folk kunne bygge der«. ²⁶⁾ Vanligast verður navnið almenningur nýttur um tað, ið er lagt av til gongd o. t. l. Heima á Sandi kalla teir tað almenning (teir siga altíð »gamalur almenningur«), ið verður brúkt til gongd hjá fólki og rossum; tó var eitt litið jarðarstykki við kirkjugarðin eisini almenningur; her settu teir rossini, meðan teir vóru í kirkju. ²⁷⁾ Somuleiðis er tað í Skálavík. Við almenning meina teir óbýtta jørð, ið liggur sum almannavegur t. d. at riða eftir ella reka neytini eftir. Í hesi bygdini verða ikki geilir og (aðrir) almenningar nevndir hvør sær, og soleiðis er henda sundurgreining ikki alla staðni. ²⁸⁾ Eisini kann vera sagt, at ikki er munurin stórus á geilum og øðrum almenningstøtum. ²⁹⁾

Umframt um vegstrekki o. t. l. verður navnið almenningur, eisini brúkt um graslendi, sum liggja í felag. Dømi um hetta vita vit í nógvum bygdum m. a. Sandi, ³⁰⁾ Skálavík, ³¹⁾ Haldórsvík, ³²⁾ Lopra, ³³⁾ Vági ³⁴⁾ og Nólsoy. ³⁵⁾

Sumstaðni er almenningur fram við strondini at seta neyst, fiskahjallar o. t. l. á, t. d. á Velbastað. Í Skálavík róptu teir hesi øki sjógrundir; í hesum sambandi skal viðmerkjast, at *Lunddahl* er av tí áskoðan, at strondin undir bønnum er ein »Art Alminding for Bygden« og hevur hetta sín týðning við t. d. neystaplássum. ³⁶⁾

Tað er ikki sørt, ið almenningur hevur verið nýttur til byggilendi, í Skálavík t. d. var tað vanligt at seta úthús á almenning, tá ið hetta ikki var til hindurs fyri aðrari nýtslu av almenninginum. ³⁷⁾ »Almindingen ved Thorshavn« ³⁸⁾ vóru eisini sethús sett á, men her er orðið almenningur sum áður sagt nýtt um øll lendi, sum lógu í felag. Sethús munnu neyvan hava verið sett á tað, ið vanliga verður nevnt almenningur; tað eru tó kanska undantøk.

Samantikið kunnu vit siga, at við almenning í vanligari

merking skilst felags innangarðsøki, ið nýtt verða til gongd hjá fólki (almannavegir) ella kriotúrum (geilir), til felags grasning ella viðhvørt til byggilendi. Men í Føroyum er eingin almenningur uttargarðs við stórum víddum so sum í hinum norðurlondum, serliga í Noreg.³⁹⁾

Hóast brúkið av teimum føroysku almenningunum og heimrustunum ofta er hitt sama, t. d. til bit og byggilendi, er tó rættast framvegis at skilja millum heimrustir og almenningar, tí ognarrætturin hevur tikið seg so ymist upp fyri hesi bæði sløgini av innangarðslendi, ið verða nýtt sum felag.

Orðið almenningur merkir verunliga samogn hjá allari bygdini, meðan heimrustir í bygdum við býlingum eru býttar millum býlingarnar.

Hetta sæst serliga væl í Suðuroy. Í Sumba eru skattagrundirnar Hargaskattur, Niðuri í Gørðum og skatturin undir Hamri, sum liggja til býlingarnar í Hørg, í Gørðum og undir Hamri.⁴⁰⁾ Í Vági Toftaskattur, Oyraskattur, Smilla-skattur og Kráarskattur og til hesar eru býlingarnir í Toftum, á Oyri, í Smillum og við Kráir.⁴¹⁾ Hov hevur býlingarnar við Garð, undir Homrum, á Brekku, í Lasgarði og á Brúgv við skattagrundunum Garðskattur, Hamraskattur, Brekkuskattur, Leivsgarðsskattur og Brúarskattur.⁴²⁾ Í Trongisvági býlingarnir⁴³⁾ í Húsi, í Syðratoftum og í Svalbarði við Húsgarðsskatti, Syðruskatti og Svalbarðsskatti.⁴⁴⁾ Í Famjin hava teir skattagrundirnar í Trøðum og Sjúrdargarður og býlingarnir hava sama navn.⁴⁵⁾ Við útskiptingini í Hvalba verða Giljaskattur og Skálaskattur nevndir, og hoyra teir til býlingarnar Giljar og í Skálum, men eisini verður nevnt eitt øki »Sandene«, ið nýtt verður til epla-jørð,⁴⁶⁾ og har er Neystasandur, Toftasandur, Heygasandur og Skálasandur, sum samsvara býlingunum við Neyst, við Toftir, á Heyggi og í Skálum. Í taxatiónsprotokollini⁴⁷⁾ eru eisini nøkur hagaleys stykki nevnd, og hava tey nøvn eftir býlingunum, soleiðis er við tax. nr. 940: Kápujørð Garðsennis eftir Garðsenni, tax. nr. 841: Kápujørð Hólar

eftir á Hólum og á ovaru Hólum, tax. nr. 833: Heygs-jørð eftir á Heyggi, tax. nr. 845: Undir Toftahúsum eftir við Toftir og tax. nr. 862: Nesskattur eftir í Nesi.⁴⁸⁾ Hesin seinasti man so ið hvussu er vera skattagrund. Í Froðba hava vit býlingarnar undir Skorum, á Hamri og á Bø, og av teimum hagaleysu stykkjunum, sum taxatiónsprotokollin hevur, kann hugsast, at tax. nr. 570: Úti á Hamri, tax. nr. 572: Bøgrundir og tax. nr. 575: Skorargrundir eru skatta-grundir samsvarandi býlingunum.⁴⁹⁾ Eftir taxatiónsprotokollini eru sjeý hagaleys stykki í Porkeri, og har eru sjeý býlingar, men bert eitt av hesum, tax. nr. 394: Garðabyrgi, kann toluliga vist setast í samband við býling (í Gørðum).⁵⁰⁾ Í Øravík er ein heldur stór heimrust, men ikki sæst hon at vera býtt millum býlingarnar,⁵¹⁾ og á Nesi, ið hevur tveir býlingar, sæst einki um nakrar skattagrundir.⁵²⁾

Í Sandoy er tað nakað tað sama sum í Suðuroy. Heima á Sandi eru rustararnir býttir á sama hátt sum bjørgini,⁵³⁾ og um tey stendur í taxatiónsprotokollini,⁵⁴⁾ at tey eru »í Fællig, men ere delte saaledes som kongsskatten svares«, soleiðis at »en eller flere Kongsskatter« eru »lodtagne i visse bestemte Fuglebjerge«. Taka vit tær jarðirnar, sum hava ávís bjørg, sæst at hesar jarðir ið hvussu er fyri ein part samsvara summum býlingum. Hetta sæst best í býlingunum Trøðum⁵⁵⁾ og Todnesi,⁵⁶⁾ men eisini kann vísast á, at nøvn á øðrum fuglabjørgum samsvara við býlingar, og soleiðis er tað eisini við rustarunum.⁵⁷⁾ Eftir taxatiónsprotokollini eru í Skálavík⁵⁸⁾ »nogle Indengaardsstykker af ubetydelig værdi, der henregnes som Skattegrunde, som vel have været henlagte til visse Jorder, men ikke til samlede Jorder.« Nøkur av teimum kunnu kanska setast í samband við býlingar.⁵⁹⁾ Um teir fimm býlingarnar í Húsavík eru ikki nærri upplýsingar.⁶⁰⁾ Í hinum bygdunum í Sandoy, Dali og Skarvanesi,⁶¹⁾ eru eingir býlingar, og soleiðis er eisini í Skúoy.

Norðanfjørðs er tað sjáldnari at síggja heimrustir hava samband við vissar býlingar ella partar av eini bygd, men

sørt er tað tó ikki. Best sæst hetta í Vágum. Í Sandavági eru tveir býlingar: á Sondum og á Steig,⁶²⁾ og hesin seinri hevur havt heimrustir fyrri seg.⁶³⁾ Miðvágur liggur eisini í býlingum,⁶⁴⁾ men her eru heimrustirnar býttar millum bygdatríðingarnar og ikki til býlingarnar.⁶⁵⁾ Umframt í Vágum eru heimrustir til ein býling í Kollafirði,⁶⁶⁾ og soleiðis man eisini vera á Selatrað.⁶⁷⁾ Á Skála sær tað út, sum heimrustirnar eru býttar til hagarnar.⁶⁸⁾

Av tí her er sagt um tær ymisku bygdirnar sunnanfjørðs sæst, at nøvnini á býlingunum og skattagrundunum líkjust ofta reiðiliga nógv, og má tí vera hildið fyrri toluliga vist, at hvør býlingur hevur havt sínar skattagrundir einsæris. Soleiðis tykist tað at vera onkustaðni enn, t. d. heima á Sandi, og norðanfjørðs er ein bygd, har heimrustirnar eru lagdar í tríðingar eins og bygdin sjálv, og er hetta helst eldri enn býlingsbýti í hesi bygd (Miðvági). Tað er annars tað sermerkta við hesum báðum bygdum, at býti av heimrustum og björgum er eins. Eitt sindur sæst eisini til hetta í Sumba,⁶⁹⁾ men annars man býti av björgunum fleststaðni vera yngri enn býti av skattagrundunum.⁷⁰⁾

Hóast hesar, so sum frammanfyri er frágreitt, hava verið býttar millum býlingarnar, er tað nú nógvastaðni vorðið soleiðis, at sambandið millum býlingar og skattagrundir er loysnað meira og minni. Soleiðis er ikki bert norðanfjørðs, har tann vanliga hugsanin er, at heimrustir hoyra til alt markatalið í bygdini,⁷¹⁾ men henda áskoðan hevur eisini verið frammi undir fleiri innangarðsútskiiftingum í Suðuroy.⁷²⁾ Tað eru eisini rithøvundar, sum hava verið av tí hugsan, at soleiðis var tað allastaðni í Føroyum.⁷³⁾

At so er ikki, er nortið við frammanfyri. *Lunddahl*⁷⁴⁾ sigur hetta beinleiðis, tí aftaná at hava skrivað, at »enhver Ejer og Bruger« eru »lodtagne« í heimrustum⁷⁵⁾ »efter sit Marketal af Bygdens Jorder,« heldur hann fram: »Nogle Bygder have deres Grunde samlede paa et Sted, andre have dem fordelte, nemlig hvor Byglinger ere.« Tað eru áður nevnd dømi, at heimrustir ikki eru í felag fyrri alla bygdina.

Lunddahl sigur eisini, at »hver Bygling oprindelig er tildeelt et bestemt Marketal, saa at de derværende Grunde skulde høre sammen med en tilsvarende Andel af Bøen,« og hesin bœur »skulde ganske eller for største Parten være beliggende omkring eller ved Byglingen.« Vit kunnu næstan siga, at tað er sermerkt, at hvør býlingur fekk sínar heimrustir, tá bygdinrar í miðöldini vórðu lagdar í býlingar.⁷⁶⁾ Sjálvandi kann einki verða sagt við vissu um hetta, men vit vita, at tá tann fyrsta búreisigingin í niðursetubygðum fór fram í 19. öld, var eitt øki lagt av til heimrustir (serliga byggilendi),⁷⁷⁾ og tað kann tí væl hugsast, at soleiðis hevur eisini verið, tá ið býlingarnir komu. Aðurnevnda skjal frá 1412 bendir kanska eisini á tað sama.⁷⁸⁾

Tað man ikki hava verið tann gamla dyrkaða bœin, teir hava tikið til heimrustir; hann hava teir spart, og í útjaðaranum á bœnum eru øki ruddað til hús og heimabeiti o. t.l., og hesu ruddaðu støð (ruddstaðir) eru so vorðin ogn hjá hesum býlingunum burturav. Hin gamli bœurin man kortini leingi hava ligið í felag fyri allar býlingarnar, eins og hagin til alla bygdina hevur ligið í felag. Tað er uttan iva rætt, sum Lunddahl sigur, at hvørjum býlingi er líknað eitt vist markatal. Eitt býtistal má hava verið nýtt fyri at koma til talið á seyði, hvør býlingur kundi hava í einum felagshaga, og fyri at vita hvussu avgrøðin av bœnum, ið var røktur sum »hopemark«,⁷⁹⁾ og lunnindini skuldu býtast, og sum grundarlag fyri hesum býti hevur markatalið sjálvsagt verið nýtt.

Tá ið heimrustir í fyrstuni soleiðis ivaleyst hava verið tær einastu serognir hjá teimum einstøku býlingunum, er tað ikki óhugsandi, at hetta er vorðið skilt soleiðis, at markatalið var knýtt at heimrustum. Nakað hitt sama vita vit um frá eysturnorðurlendskari (danskari og svenskari) jarðarfelagsskipan. Her hevði hvør garður sína serogn »toften« ella »tomten«, sum í fyrstuni helst bert hevur verið túnið við einum lítlum gyrðum stykki til at vaksa um húsini, kálgarð o. t.l. (»hustoften«); henda serognin var so

avgerandi fyri, hvussu stóran part garðurin hevði í bygda-
felagnum.⁸⁰⁾ Her skal viðmerkjast, at ein býlingur upp-
runaliga var tað sama sum ein garður.

Eisini aðramáta kunnu »tofter« og heimrustir líknast saman. Í Skánsku Lóg kap. 75 stendur, at »Leding, Inne og Stud skal svares af Hustoften«,⁸¹⁾ t. v. s., at »toften« er grundarlagið fyri skattaálíkningini, og soleiðis man tað eisini uttan iva hava verið við heimrustum. Um hetta sigur *Lunddahl*, at hann »formoder, at Paalægget af Kongsskat har været knyttet til saadan Inddeling af Bygderne i Byglinger eller visse Grunde,« og hann vísir samstundis á navnið skattagrundir í Suðuroy.⁸²⁾

Hvussu kongsskatturin er álagdur á fyrsta sinni, kann einki sigast um, men hugsast kann, at kongsskattur hevur verið álagdur hvørjari bygd við eini vissari hædd,⁸³⁾ og tá sundurleggingin í býlingar er farin fram, er skatturin javnaður á teir ymisku býlingarnar, óivað eftir markatalinum, og soleiðis kann ein eisini hugsa sær, at markatalið í bygðini hevur havt sína ávirkan, hvussu kongsskatturin varð álagdur. Táið sundurleggingin í býlingar og tey seinri bítini í sjálvum býlingunum eru farin fram, sær tað ikki øðrvísi út enn, at skatturin er álagdur ójavn,⁸⁴⁾ tí ein heilur kongsskattur t. v. s. ein gyllin í peningi, kundi verða borin av 3–4 mk. og ein annar kongsskattur — kanska í somu bygd — av 12 mk. ella meira.⁸⁵⁾

At bygdirnar soleiðis vórðu lagdar í skattaløg,⁸⁶⁾ kom sum áður sagt at hava týdning undir býtinum av skatta-
grundunum í bygdini (og bjørgunum). Kongsskatturin var ofta latin soleiðis, at kongsbóndin ella ein stórir óðals-
bóndi rindaði allan skattin fyri tí skattalagnum og kravdi síðani hinar eigararnar eftir teirra parti,⁸⁷⁾ men tað hendi eisini, at hann greiddi allan skattin úr egnum lumma, »da Arbejdet med Indkrævningen vilde være langt større end Skattebeløbets Værdi.«⁸⁸⁾

Við hesi skattaálegging kom áskoðanin at vera tann, at bóndin, ið rindaði kongsskattin, hevði einaræði á teimum

skattagrundum, ið hoyrdu til tað skattalagið, og kundi krevja leigu («skatt») fyri annans mans brúk av teimum. Henda áskoðan varð førd fram, men fekk ikki viðhald, í einum dómi frá 1869 viðvíkjandi Skálarskatti í Hvalba,⁸⁹⁾ og í tí áðurnevnda máli um ognarrættin til skattagrundirnar í Sumba⁹⁰⁾ var sama hugsan eisini frammi, men fekk heldur ikki tá viðhald. Í hesum máli førdu kongsbøndurnir fram, at teir áttu skattagrundirnar. Í málinum verður upplýst, at summi hús, ið bygd vóru á skattagrundina Hargaskatt, í gomlum døgum høvdu latið leigu fyri grundina (1 mark = 33 oyru); henda mundi vera farin til hitt almenna, men var burturfallin seinri, tí sýslumaðurin noktaði fyri at taka móti leiguni, tá ið brúksrætturin hjá kongsbøndunum var avtikin við taxatiónina.⁹¹⁾ Í útskurðinum verður sagt, at hóast »fólk hava goldið skatt ella leigu til bøndurnar,« so prógvar hetta ikki, »at teir áttu skattagrundirnar,« tí á sama hátt hava teir aðrastaðni í Føroyum »latið skatt til bóndan á heimrustum teirra, uttan at bóndin av teirri orsök var ánari av heimrustum einsamallur.« Sum frammanfyri frágreitt, segði úrskurðurin, at skattagrundirnar í Sumba skuldu vera felags fyri allar 64 merkurnar í bygðini. Løgfrøðiliga er úrslitið helst rætt,⁹²⁾ men sæð frá einum søguligum sjónarmiði hevði tað rætta verið, at latið býlingarnar fingið tær ymisku skattagrundirnar. Tá tað uttan iva er ógreitt, hvørjar jarðir nú hoyra til teir einstøku býlingarnar, hevði ein tilík avgerð í roynd og veru ikki kunnað verið framd.

Lunddahl heldur,⁹³⁾ at grundin til ta skipan, ið er vanlig norðanfjørðs, har heimrustir hoyra til alt markatalið í bygðini, er tann syndring av óðalsjørðini, ið hend er, tí hon kundi føra við sær, at ein ognarmaður hevði jørð í fleiri býlingum og soleiðis átti í ymiskum heimrustum. Hetta er kanska beint mangastaðni, men tað er ikki óhugsandi, at syndringin av óðalsjørðini hevur ført tað við sær, at teir stóru ognarmenninir og kongsbøndurnir hildu seg vera einaeigarar av heimrustunum. Hetta er møguliga grundar-

lagið fyrri kravinum, kongsbøndurnir í Sumba settu fram um skattagrundirnar har,⁹⁴⁾ men eisini sunnanfjørðs eru dømi um ta skipan, Lunddahl nevnr, og er hetta serliga í bygdum við munandi lítið av kongsjørð t. d. Hovi og Trongisvági,⁹⁵⁾ her vórðu skattagrundirnar undir útskiptingini settar at vera felags fyrri alla bygdina. Á hin bógvin finnast dømi norðanfjørðs um, at heimrustirnar hoyrdu til tey einstøku festini, soleiðis á Selatrað.⁹⁶⁾

Samantikið kann tí verða sagt, at so við og við sum teir gomlu landnámsgarðarnir vórðu lagdir sundur í býlingar og garðar, finga teir sínar egnu heimrustir, og hesir vóru grundarlagið fyrri álíkningini av kongsskattinum. Tíðin og sundurpettingin av ognarjørðini hevur síðani ført tað við sær nógvastaðni, at allar heimrustir í bygdini verða hildnar at hoyra til alt markatalið í bygdini. Tí er munurin millum heimrustir og teir gomlu almenningarnar so við og við horvin; hesar almenningar hevur øll bygdin altíð havt til felags brúk og við serligum endamáli, serliga var tað til gongd.

Tann broyting, sum soleiðis er farin fram við heimrustum og almenningum, fær ein at seta ta hugsan fram, at heimrustir og almenningar eigur bygdin sjálv t. v. s. annaðhvørt alt bygðarfólki, tey ognarleysu eins væl og hini, ella kommunan.

Tað hendir ikki so sjáldan, at ognarleys fólk brúka heimrustir og kanska eisini seta hús á tær. Fyrr var tað eingin ivi um at, bert teir, sum áttu í markatalinum, kundu seta búgv í bygdini. Lunddahl⁹⁷⁾ heldur heimildina fyrri hesum vera í fyriskipan frá 21. maí 1777 § 8, men ivasamt man vera, um hetta fekst burtur úr nevndu § 8,⁹⁸⁾ og henda lógheimild hvarv í hvussu er í 1846.⁹⁹⁾ Størrí týdning hevur tí ein dómur frá 1855,¹⁰⁰⁾ har sagt verður, at »den fuldstændige Brug af den matriculerede Bø medfører... først og fremmest Ret til at bosætte sig i Bøigden og altsaa Ret til i Forhold til sin Ejendoms Størrelse at erholde fornøden Byggeplads paa den til Bebyggelse be-

stemte Grund, de saakaldte Heimrustir.« Nú er tað ikki longur nøkur treyt fyri at sleppa at seta búgv at vera eigari í markatalinum, men hetta sigur einki um, at øll í bygdini nú skuldu havt rættindi í heimrustunum. Tað er ikki ókent frá føroyskum bygðarætti, at øll í bygdini eru luthavarar í tilikum bygðarættindum, um tey einki eiga í markatalinum. Soleiðis er nógvastaðni við torvskurði, og lóggávan gevur beinleiðis heimild til at taka hellufugl,¹⁰¹⁾ men so er ikki við heimrustum. Bæði í útskiftingaravgerðum og rættaravgerðum er tað líka til dagin í dag, sbr. frammanfyri, hildið fast um, at heimrustir hoyra til markatalið.

Meðan tann áskoðan, at heimrustirnar áttu øll í bygdini, ikki við vissu sæst at vera sett fram nakrastaðni, var tað tó í einari bygd í fleiri ár so, at kommunan tók sær ræði á heimrustunum.¹⁰²⁾ Hesum er tað sum beint nú sagt eingin heimild fyri, men her kann verða lagt aftrat, at henda áskoðan eisini hevur verið frammi viðvíkjandi tí sonevndu »gadejord«,¹⁰³⁾ ið er eitt sindur átøk heimrustum og almenningum. Tað hevur verið framborið, at ræðið á »gadejorden« átti at ligið hjá kommununum, men tann vanliga hugsanin er, at hon alsamt er hjá hartkornseigarunum í býnum.¹⁰⁴⁾

Tó at heimrustir soleiðis er samogn hjá jarðaeigarunum í bygdini (ella í býlinginum), er tað kortini einki til hindurs fyri, at einstøk heimrustastykki kunnu gerast ogn hjá einum manni. Longu dómurin frá 1855,¹⁰⁵⁾ ið áður er nevndur, hevur ta fyritleygt, at heimrustir við útskifting kunnu gerast »hver enkelts særlige Ejendom,« og tilík útskifting av heimrustum er eisini gjørd viðhvørt.¹⁰⁶⁾ Í hesum sambandi skal verða lagt aftrat, at heimrustir hvørva við vanliga innangarðsútskifting, tí tað, hvør eigur eftir markatalinum, fer saman við traðarstykkjum og bøi inn undir tey nýggju matrikulnummørini.

Eisini má haldast, at eigararnir kunnu lata fólk fáa burturav heimrustum til byggigrundir o. tl., soleiðis at fáa ein verunligan ognarrætt. Tilíkar avhendingar eru vanligar

astar undir innangarðsútskipting, har tað verður avgjørt, at tey, ið bygt hava á heimrust, men ikki hava nógmikið markatal fyri at fáa grundstykki til ognar, fáa høvi at keypa stykkið, ella kanska tey fáa tað fyri einki.¹⁰⁷⁾ Tað eru tó dømi um tílíka avhending, um eingin útskipting hevur verið.¹⁰⁸⁾

Tað er ikki so sjáldan, at ein sær skeyti uppá stykki av heimrustum og undirskrivað av einstøkum persónum; hesir hava ivaleyst hildið seg verið eigarar á stykkinum. Virðið, eitt tílíkt skeyti hevur stendst sjálvandi av ognarheimildini hjá seljaranum til stykkið, men aloftast kann hann bert vísa á ta longu tíð, hann hevur brúkt stykkið, av hesum stendst so spurningurin um hevd kann vinnast á heimrustum.

Áðrenn farið verður undir at loysa henda spurning, mega vit fyrst vita, hvussu teir einstøku eigararnir hava rætt at brúka heimrustir, sum eru í felag hjá allari ella einum parti av bygdini. Tá so er, eru heimrustirnar, sum *Bonnevie*¹⁰⁹⁾ sigur, til »særskilt, fælles Brug«, meðan *Lunddahl*¹¹⁰⁾ málber seg soleiðis, at tær verða brúktar »i Fællig af dem, som bebo dem,« »saaledes at enhver Beboer, naar han vil bygge en Kæld, opsætte en Høgaard o. s. v., tager en Plads dertil, uden at nogen derimod gør Indvending, saafremt Grundene endnu synes tilstrækkelige,« eins og heima-beiti verður brúkt »af enhver Beboer, eftersom han har Brug for det.«

Ein dómur frá 1927¹¹¹⁾ tekur undir við hesi áskoðan, men leggur kortini aftrat, at ein »ikke ensidigt kann opføre Bygninger paa Skattegrunden uden først at have ordnet Forholdet til sine Medejere.« Í hesi orð kann neyvan leggjast, at tað fyrst skal vera eitt samtykki frá hinum eigarunum, áðrenn eitt grundstykki verður tikið til bygging. Í nevnda sakarmáli lá tað soleiðis fyri, at ein av skattagrundareigarunum hevði mótmælt byggingini, og tað verður eisini sagt fyrr í dóminum, at »enhver har Ret til en vis Brug« av skattagrundini, »saa længe der ikke af

anden berettiget protesteres mod denne Brug.« Dómurinn er soleiðis heilt samsinnur við það, Lunddahl sigur: Skattagrundirnar kunnu verða nýttar eftir egnum tykki, til onkur mótmælir hesum. Það sama verður sagt í einum dómi frá 1960¹¹²⁾ soleiðis: hin einstaki eigarin »har ret til at benytte enkelte heimruststykker, som de finder for godt, så længe ingen gør indsigelse mod brugen.« Kortini er það gott fyrst at fáa sær samtykki frá hinum eigarunum, og tá serliga um tann nýtslan, ið gerast skal av stykkinum, krevur stórar íleggingar t. d. bygging, tí tá kann ein verja seg fyri at koma sær óvæntað í kløtur. Í hesum seinasta dóminum verður eisini sagt, at hin einstaki eigarin ikki við einum rættarmáli kann átala brúki av heimrustum, ið ikki er til bága fyri hansara serligu (brúks-)rættindi á stykinum, men at áttalan má verða framd á grannastevnu.¹¹³⁾

Um heimrustir, ið ikki liggja til serstakligt brúk, kann á grannastevnu verða tikin avgerð um nýtsluna, t. d. at markatalið leigar tær burtur.¹¹⁴⁾ Tá hevur hin einstaki eigarin sjálvandi einki við tær at gera.

Það, her er sagt um brúksrættin á heimrustum, vísir, at það vanligi ikki ber til at vinna ognarhevd á heimrustum, tí sjálvt um bygt verður á teimum, so er hetta bert ein rættur — sum það verður sagt í dómi frá 1929¹¹⁵⁾ — ið »ikke er uforenlig med den Raaden« einhvør »som delagtig i Bygdens Fællig (Heimrustir) var berettiget til at udøve«, og tí er hindraður í at »kunne erhverve Ejendomsret ... ved Hævd.«¹¹⁶⁾

Meðan það sostatt fer at verða hildið, at hann, sum er eigari í heimrustum, ikki kann fáa ognarrætt við hevd á ávís øki, man nakað annað gilda, um ein maður, ið ikki er eigari í heimrustunum, hevur sett sær t. d. eini hús á tær. Hann hevur tá ræði á øki, ið hann ikki eigur heimilt, og hetta ræðið er hitt sama, sum ein eigari hevur á sínum grundstykki, og soleiðis er það ikki heilt óhugsandi, at ognarhevd kann vinnast. Í øllum førum vinnur hann brúkshevd.

Eina tilíka brúkshevd kunnu annars allir eigarar í heimrustum vinna. Hevur ein maður havt eini hús á heimrust í 20 ár, hevur hann framvegis rætt at hava tey har, ið hvussu er til tey falla av. *Lunddahl* sigur,¹¹⁷⁾ at tað er ivasamt, »hvor længe en ledigbleven Tofte eller en p. t. ubenyttet Høstø kan henligge, uden at hjemfalde til Fælliget,« og tað er heldur ikki lætt at seta greinligar reglur fyri hesum.¹¹⁸⁾ Brúkshevdin er uttan iva ikki til meira, tá ið avvarandi ikki brúkar økið longur til tað, hann hevur nýtt tað,¹¹⁹⁾ ella einki brúkt tað í yvir 20 ár.

1) Viðvíkjandi niðursetubygdini Slættanesi, sbr. *Tax. B.* s. 184 og meira seinni.

2) Sjá um hetta *Olafsen 1914* s. 47–48, *Kulturhist. Leks. I.* teig 421 og *Shetl. Ordb.* s. 289 og 290.

3) Prentað í *Dipl. Fær.* s. 49–50.

4) *Antologi II* s. 266.

5) Sbr. *H. J. Jacobsen 1958* s. 187. — Í donskum textum verður hin danskaði formurin »rusteren« nýttur, sbr. skriv Sandoyar sýslu 12.6. 1914 (*F. A. J. 1914–664*) viðvíkjandi Skopun og skriv frá somu sýslu dagf. 12.10. 1932 (í b. 357/32) viðvíkjandi viðurskiftunum heima á Sandi.

6) Sbr. *Tax. B.* s. 184.

7) I. c. s. 186.

8) I. c. s. 207 og skriv frá Sandoyar sýslu 12.10. 1932 (nevnt í notu 5).

9) Sbr. *Lunddahl* í *LBK II* s. 427 og meira seinni.

10) Sbr. *LBK II* s. 426–28.

11) *Winther Lützen 1924* s. 21 nevnið heimabeiti sum »mindre Græsningsarealer beregnede til kalve, lam, der skal holdes hjemme, eller køer«; sjá eisini *Bonnevie 1940* s. 434.

12) Hagabýttissáttmáli frá 22.1.1858 viðvíkjandi Traðarhaga, har sagt verður: »Af dette her benævnte haugestykke« — t. v. s. húshaganum — afdeles først et lidet stykke ved husene, som tilforn haver været indhegnet og en Del deraf opdyrket, men før vor Tid affalder igjen, kaldet Nuilændet; det skal ligge til fælles Brug herefter som tidligere, nemlig for Heimabeit...« o. s. fr.

13) Sbr. *H. J. Jacobsen 1958* s. 184. At flagskurður eisini hevur verið vanligur á rustarinum sæst av tí í notu 5 nevnda skrivi frá 12.10.1932.

14) Sbr. *Svabo* s. 1196 viðm. 2.

15) Avritið er *Lunddahls* lýsing av heimabeiti í *LBK II* s. 428.

16) Sbr. *Matras* 1933 s. 298.

17) Sbr. *LBK II* s. 428.

18) Sbr. *Matras* 1933 s. 22–23.

19) Sbr. *Tax. B.* s. 94.

20) Sbr. *Matras* 1933 s. 298.

21) Tað er nú hagin Fyri handan Hálsar, ið við sáttmála frá 20.5.1806 var frábýttur Heimantúnstriðinginum, ið liggur »heiman fyri«.

22) Sbr. soleiðis *Niels Winther* 1875 s. 404 (»den Grund i Nærheden af Husene, der er bestemt til Beboelse og Græsning«), *M. Winther Lützen* 1924 s. 21 (»Heimrustir består dels af Byggegrunde og dels af mindre Græsningsarealer«) og *C. E. Bonnevie* 1940 s. 434, ið sigur, at heimrustir verða brúktar sumpart til byggilendi og summpart til »føles græsning«. — *H. J. Jacobsen* 1958 s. 184 nevnið sum brúk av heimrustum bert byggilendi, leirtøku og flagskurð, men tað er sjálvandi ein fyriritreyt fyri hesi síðstnevndu tøku, at graslendi er á heimrustum, so tær kunnu nýtast til heimabeiti.

Stórvegis dentur kann neyvan verða lagdur á, at *Daniel Bruun* 1904 setir heimrustir (»til Byggeplads, Møddinger m. m.«) og heimabeiti (»Mark til Græsning for Køer«) javnbjóðis, sjá *LBK II* s. 592.

23) Í Danmark meinast við hetta orðið, øki frá tí gomlu jarðarfelags skipanini, ið ikki er frábýtt, og sum allir hartkornseigararnir eiga í tí eigaralagnum (landsbygd). Hetta er ikki bert jørð, ið liggur framvið landsbygdarvegnum, men eisini onnur felagsstykki, sbr. *Tolstrup* 1956 s. 328.

24) Sbr. *Lunddahl* í *LBK II* s. 428. Harímóti kann tún, ið *Lunddahl* — sum áður nevnt — setir sum eina deild fyri seg javnsiðis heimrustum og geilum, neyvan í dag verða hildin fyri seg. Tún verða nú tikin sum ein partur av heimrustum, men tó neyvan sum *H. J. Jacobsen* 1958 s. 184, ið heldur at tún og heimrustir merkja tað sama.

25) *FRD* 2.2.1863.

26) Umsókn dagfest 16.12.1672 sbr. *LBK II* s. 45. Við »Almindingen ved Thorshavn« er meint við tann partin av Tinganesi, ið hoyrði til býin, sbr. lögtingsdómin frá 1714 um býarmarkið, ið stendur hjá *N. Andersen* 1895 s. 296–98 og *A. Ziska* 1959 s. 20. Hetta sæst m. a. av, at umsóknin heldur soleiðis fram: »Derfor var det fornøden, kongl. Maj. t. vilde allernaadigst gøre almindelig og fri for enhver at bo og bygge paa den Gaard, som ligger under Thorshavn, kaldet Husegaard...«

27) Ein tilíkur almenningavegur er viðgjørður í *FRD* 1.12.1953 (b. 1492/52); hetta mál var um ein veg, tey í býlinginum Soylu nýttu, og sum tey hildu fram var »gamal almenningur«. Í dóminum var sannað, at hesin vegur, ið tvídráttur var um »sá langt tilbage, som

nogen kan huske, har været benyttet til den færdsel til og fra Soylu, hvortil der var anledning«.

28) Sbr. t. d. *uppbóðstreytirnar 24.4.1822* fyrri söluna av lögmanns-garðinum í Sandavági, har tað í grein 2 stendur: »De imellem Steegaards østre og Sandevaags Bø liggende saakaldt Vadviran, som undertiden af Elven overskylles, er en for Steegaard og Sandevaag Bygd fælles Alminding, paa hvilken Bygdens Kreaturer drives i Udmarken.«

29) Orðið *geil* er í ætt við orðið *gil* og merkir á fornnorrønum kluft, vegur ella gongd við hæddum báðumegin, men verður eisini — serliga í fleirtali (geilir) — nýtt um ta leið, ið liggur millum tveir garðar ella millum hús, sbr. *Johan Fritzner 1886 I* s. 571. Tað er við hesi merking (gonguleið hjá kriatúrum við gørdum báðumegin) hetta orðið verður nýtt á føroyskum, sbr. *Matras 1933* s. 115, *Lunddahl í LBK II* s. 428 og *Dan. Bruun* ss. s. 592.

30) Umframt nevnda pláss at seta rossini, har tey óivað hava gingið á biti, kann eisini nevna *F. A. skr. 26.3.1828 (F. 318)*, har sagt verður, »at Saltevigs og Klivaløgs Mænd have gjort Forbud mod Bytning af Næsset i Almindingen paa Sands«. Hesin almenningur (Nesið) var fyrr partur av haganum, og lá beint sunnanfyri tann gamla bøin, ið hevði haga í Klivaløk — Søltuvík, og eigararnir í hesum haga hildu seg hava einkarrætt í Nesinum, men hesum mótmæltu eigararnir í hinum høgum. Tað kom til semju í málinum, soleiðis at øll bygdin fekk rætt til vetrarbit til nakrar seyðir, meðan suðurparturin av bygdini fekk rætt at sleppa har sjúkum kriatúrum og kúm, ið kálvaðu seint, og ross í torvtíðini, sbr. *Tax. B. s. 200* og *LBK II* s. 522.

31) Eisini her hevur almenningurin verið brúktur at sleppa rossunum í torvtíðini, so tey gingu á biti har, tá ið tey vóru leys. Almenningur hevur eisini ligið fyrri øðrum felags grasningi.

32) Sbr. *FASkr. 20.4.1825 (E. 104)* og *25.6.1824 (U. 536)*, ið viðger eina trætu millum ein kongsbónda og hinar eigararnar í bygdini orsakað av at kongsbóndin »uden deres Tilladelse og Samtykke« hevur »foretaget Indhegning« og velt »paa et Almindingsstykke, som hidtil har været til fælles Brug for hele Boigdelavet.«

33) Almenningurin liggur undir bønnum (træðunum) millum húsini og oman móti sjónum. Grasningsrætturin varð burturleigaður til hægst bjóðandi á grannastevnu.

34) Her lá almenningurin millum traðirnar og tann gamla bøin, ið hoyrði til hagan Gjógvaráfjall, Hetta øki var umleið 1000 m² og gyrt við grótgørðum, og sigst fyrr í tíðini hava verið brúkt at sleppa rossum á, tá ið fremmandafólk kom til bygdina á hestbaki.

35) Sbr. *FRD 1.11.1861*, ið var um at fáa eina des burturkoyrda, ið var sett á almenning í Nólsoy.

36) *LBK II* s. 455.

37) Eisini eini sethús eru sett á almenning, men er hetta ólóglegt eftir vanligari áskoðan í bygðini.

Tað í notu 26 nevnda rættarmál var um eitt goymsluhús, sum ætlanin var at seta á almenning.

38) Sbr. notu 26.

39) Sjá yvirlitið hjá L. Rynning 1934 s. 58–60 um tær ymisku merkningar orðið almenningur hevur. Eisini í Noreg verður hetta orðið nýtt um tilík øki, ið frammanfyri er skrivað um t. d. »Almenningsveg«, men vanligast merkir tað skóga- og fjallavíddir, har bygðafólkið eigur ymisk brúksrættindi. Sjá annars um almenning *Kulturhist. Leks.* I, sp. 95 ff.

40) Svabo s. 1345 (sbr. Landt s. 88) nevnið ein býling aftrat: Við Kviggjar, men ikki er í UKK 14.12.1955, har hesar skattagrundir finnast, nevnd nøkur skattagrund, ið svarar til henda býling. Í staðin finna vit her tvær skattagrundir aftrat: Laðangarðsskatt og Kálgarðsbakka, ið helst svara til býlingar, ið ikki eru nevndir hjá Svabo, sbr. *Degn* 1945 s. 276, har sagt verður, at í 1584 vóru festini Laðangarður (V-10 ¼ mk) og Niðari og Ovari Kálgarður (VI & VIII, tilsamans 5 mk 10 gl).

Í FRD 7.12.1915 (s. 10/15) verður Krossskattur nevndur (hetta svarar møguliga til kleysturjörðina í Einars Toftum (VII–1 mk) og til hana hoyrir tax. nr. 122: Krossmørk).

41) Eisini er Hvanndalsskattur og Brekkuskattur. Til hesar svara nøvnini á bønum Við Hvanndalsá (tax. nr. 236 – ¾ mk) og Brekkubøur (tax. nr. 265 – 1 mk). Hesin bœurin saman við tí Úti við Ánna (tax. nr. 263 – ¾ mk) er tað, ið lá innangarðs til eitt kongsfesti, sum (sbr. *Degn* 1945 s. 273) kom fram 1719 við samanlegging av teimum upprunaligu festunum: á Skála (II – ¾ mk), á Oyri (III – ¾ mk) og í Smillum (IV – 1 mk). Tá á Skála eisini er navnið á einum býlingi, munnu eisini hesar skattagrundirnar hava havt samband við einstakar býlingar.

Svabo s. 1349 (sbr. Landt s. 81) nevnið tveir býlingar aftrat: í Misá og við Gjógvará, men einki vita vit um nakrar skattagrundir til hesar býlingar.

42) Svabo s. 1354 (sbr. Landt s. 82) nevnið bara hesar fimm býlingarnar, men í útskiftingarprotokollini fyri 18.9.1945, verður ein sætta skattagrund nevnd: Varðaskattur, men til henda svarar einki navn á nøkrum býlingi. Tað skal her viðmerkjast, at talið á býlingunum er ikki altíð beint hjá Svabo (og tað tykist sum Landt hevur skrivað eftir Svabo) og viðhvørt hevur hann ikki allar við.

43) Svabo s. 1357 (sbr. Landt s. 82).

44) Nevndir í útskiftingarprotokollini fyri 22.8.1929.

45) Svabo s. 1365 (sbr. Landt s. 87) hevur eisini býlingarnar oman Kirkju, Heygafløttur og á Teigum, men einki finnst um skattagrundir

til hesar býlingar. Tær í textinum nevndu skattagrundir koma fyrri í *FRD 7.11.1927 (b. 35/27)*. Útskiptingarprotokollin sigur einki um tær einstöku skattagrundir.

46) Sbr. Útskiptingarprotokollina fyrri hin 12.8.1931 og 19.5.1932.

47) *Tax. B. s. 265–66*.

48) *Svabo s. 1361 (sbr. Landt s. 86)* hefur umframt hesar býlingar: á Hamri, við Krógv, í Leirum og á Gørðum, men eingir upplýsingar eru um skattagrundir til teir.

49) Sbr. *Svabo s. 1358 (Landt s. 83)* og *Tax. B. s. 348–49*.

50) Sbr. *Tax. B. s. 238* og *Svabo s. 1352 (Landt s. 81)* eru býlingar.

51) Býlingarnir eita við Á og Uppi á Bø, sbr. *Svabo s. 1355 (Landt s. 82)*.

52) Býlingarnir eita í Sjóartoftum og á Jaðri, sbr. *Svabo s. 1351 (Landt s. 81)*.

53) Sbr. notu 8.

54) *Tax. B. s. 207–08*.

55) *Tax. nr. 249–52*, sum eigur í Svartskor og Lýrabergi.

56) *Tax. nr. 256 (Tornesbøur í Høvdahaga)* eigur á Drangi, meðan *tax. nr. 281 (Tornesbøur í Fjallshaga)* eigur í Norðbingaskor.

57) Í skrivinum, sum nevnt er í notu 8, eru fleiri jarðir umtalaðar (*tax. nr. 258–61, 264–65, 292–92, 297 og 321*), ið eiga í skattgrundini Reynaskattur. Hesar jarðir hava bjørg í Skorum, og munnu helst hoyra til býlingin undir Reynum. Millum tey nevndu *tax. nr.* eru m. a. Reynabøur (*nr. 258*) og Reynajerð (*nr. 297*).

Summi nøvn á bjørgum svara til nøvn á býlingum: t. d. Koytu-kjálki, sum m. a. Koytubøur *nr. 1–5 (tax. nr. 316–20)* eigur í (býling-urin í Koytu) og Brekkukjálki, ið m. a. Brekkubøur (*tax. nr. 312, 313 og 315*) eigur í (býlingurin undir Brekkuni) og Klettabøvdið, har m. a. Klettabøur (*tax. nr. 271*) og Klettaáttatíalín (*tax. nr. 290*) eiga (býl- ingurin á Klettum).

58) *Tax. B. s. 186 sbr. s. 191 (tax. nr. 120–43)*.

59) Eftir *Svabo s. 1377 (sbr. Landt s. 76)* eru 7 býlingar: Hamar, Kirkjugerði, Dalsgarður, Innari Dalur, Oyra, Trøðin og Skáli. Til Hamar hoyrir møguligt *tax. nr. 128 (Undir Hamri)* og *nr. 143 (Hamarstöðan)*, til Kirkjugerði møguligt *tax. nr. 121–22 (Norðan fyrri Kirkju)* og *nr. 133 (Kirkjudeild)* og til Dalsgarð óivað *tax. nr. 127 og 136 (Hestgarður)*, tí Dalsgarður (*tax. nr. 62*) sbr. *Tax. B. s. 189* eigur tilliggjandi *nr. a* í Hestgarði. Nógv av hesum tilliggjandum, sum í taxatiónsprotokolluni eru nevnd saman við meginpartinum av jarðunum, munnu helst vera skattagrundir. Í rættarmálinum, sum var avgjørt við *FRD 18.11.1919 (b. 3/19)* er upplýst, at Mýrustykkið, ið er tilliggjandi til *tax. nr. 23 (Áargil og Skútunajerð)*, er heimrust, ið hoyrir til Áargil.

Í bygdini eru tó eisini ikki taxeraðar skattagrundir: Innari Heygs-

garður í Innaradali og Korngarðurin á Hamri, ið hava týðuligt samband við tveir av býlingunum: Hamar og Innari Dalur.

60) Eftir *Svabo* s. 1377 (sbr. *Landt* s. 76) eru býlinganøvnini hesi: Í Haga, á Bø, á Granda, við Á og á Breyt. Eftir taxatiónsprotokollini eru eingi »hagaleys stykki« í bygdini, men har stendur, at allur bœurin hevur tilliggjandi ymsar staðir: Í Rustgarðinum (alt markatalið), í Deild (umleið 19 mk.), í Brekkujørð (6½ mk), í Kneysi (umleið 3 mk) og í Beiti (2 mk). Tað letur seg kortini illa gera at leggja hesi tilliggjandi til ávísar býlingar.

61) Sbr. *FRD* 1.12.1858, sum vísir, at heimrustir á Skarvanesi eru í felag.

62) *Svabo* s. 1382 (sbr. *Landt* s. 69).

63) Í grein 4 í uppboðstreytunum, sum nevndar eru í notu 4, verður sagt: »Det imellem Steegaards Bøe og Plougen beliggende Stykke Jord eller Beiti, paa hvis nederste eller lavest Del Steegaards Huse staa... bliver fælles for Kjøberne, der efter Ejendoms-Størrelsen kunne gjøre sig samme saa nyttig, som de bedst vide og kunne.«

At her er talan um heimrustir, er eingin ivi um. Sjá afturímóti notu 28 um almenningin, ið er felags fyri báðar býlingarnar.

64) *Svabo* 1383–83 (sbr. *Landt* s. 70).

65) Í einum sáttmála frá 1.3.1768 sæst, at bygdin upprunaliga hevur ligið í triðingum: Prests-, Ryggs- og Húsatriðingur. Sáttmálin v:ðvíkur býti av bjørgunum millum triðingarnar og við at samanbera tað vit vita um hetta býti við tað taxatiónsprotokollin sigur, hvørjar jarðir eiga í teimum ymisku bjørgunum, ið nevnd eru í sáttmálanum frá 1768, finna vit fram til, hvussu triðingsbýtið hevur verið.

Tríggir av teimum seks býlingunum í bygdini: Jansagerði, Kálvaslið og Kirkjar liggja í Prests-triðingi, meðan tveir: í Húsi og við Eirikstoftr eru í Húsatriðingi. Hin sætti býlingurin: á Ryggi svarar helst til Ryggs-triðingin.

66) Við *str. SLK* 22.12.1936 var felagshagin hjá báðum festunum í býlinginum Miðgerði býttur, og tá var avgjört, at »Græsning, sum Geilir og Heimrustir afgiver, forbliver og benyttes i Fællig.«

67) Eftir *Svabo* s. 1413 (sbr. *Landt* s. 43) hevur bygdin 4 býlingar: í Húsi, í Mittúni, úti á Bø. Eftir *Degn* 1945 s. 193–94 vóru í 1584 fimm festi: í Miðhorni (I), úti á Heyggi (II) og Heima á Bø (3 festi III–V), men festini vóru í Gabelstíðini lögð saman í eitt festi, men í 1709 lögð sundur í tvey við 11 mk til hvørt, og í 1741 var annað teirra aftur býtt í tvey, hvørt við 5½ mk. Hesi trý festini (niðri í Stovu 11 mk, Uppi í Stovu 5½ mk og Mittún 5½ mk) hava, sbr. *Tax. B* s. 49, eins og tær 8 ognarmerkurnar í bygdini síni serstøku beiti, sum munnu vera heimrustir, sbr. haldsáttmála frá 11.3.1916 (*FRD* 15.11.1932 – b. 359/32) viðvíkjandi Niðri í Stovu, har tað stendur,

at haldbóndin fær rætt at brúka m. a. »Beitet eller Heimrusten«, ið hoyrir til festið.

⁶⁸⁾ Sbr. *Tax. B.* s. 38–40 hoyra til summar jarðir beiti, men býti av hesum beitum man ikki hava nakað samband við býlingarnar, sum sbr. *Svabo* s. 1412 (sbr. *Landt* s. 42) eru: Horn, Sjóvartún, Grógv og Ytri Skáli, Hornsmørk (tax. nr. 335) t. d. liggur í sama beiti sum Sjóvarstúnsmerkur (tax. nr. 330–31), meðan Hornsbøur (tax. nr. 357) liggur í einum øðrum beiti, og Heimari og Ytri Gróarbøur (tax. nr. 360–61) hava hvør sitt beiti.

Tað eru helst hesi beiti, ið meint verður við, tá tað á *grannastevnu* 13.1.1919 samstundis var sett uppskot fram um býti av Heimasta Haga Uttangjógv og um býti av Heimrustunum, ið hoyrdu til Uttangjógv. Uppskotið um hagabýti varð framt við *OLK* II/1919 (úrskurður 7.6.1920), men einki sæst at vera hent við uppskotinum um býti av heimrustunum.

⁶⁹⁾ *Tax. B.* s. 228 sigur einki um, at bjørgini í hesi bygd eru býtt, men í einum sakarmáli, sum endaði við *rættarsemju* 12.8.1929 (b. 323/29) sæst, at eitt býti hevur verið, tí her verður nevndur ein serligur »fuglapartur«, Hargapartur, sbr. skattagrundina við sama heiti (Hargaskatt).

⁷⁰⁾ Sbr. *Edv. Hjalt* 1953 s. 12 vórðu bjørgini heima á Sandi býtt um ár 1800, og í sáttmálanum frá 1768, sum er umrøddur í notu 65, sæst, at býtið í Miðvági ikki er farið fram fyrr enn hetta árið. Tí í sáttmálanum stendur, at eigararnir »for at afværgje den Uskik, som en Tid lang har gaaet i Svang med Fuglefangsten, havet byttet og delt, som vi og hermed bytte og dele vore Fugle Bjerger i trende lige Parter.«

⁷¹⁾ Í *FRD* 2.2.1960 (b. 518/58) verður beinleiðis sagt, at »ejendomsretten til heimrustir tilkommer nordenfjords i reglen hele bygdens marketal.«

Við útskiptingina í Norðagøtu var avgjørt, at heimrustir skuldu býtast eftir markatalinum, sbr. útskiptingarbókina fyri 29.9.1949.

⁷²⁾ Soleiðis var tað við útskiptingarnar í Fámjin og Trongisvági, har avgjørt var, at heimrustir skuldu verða líknaðar øllum markatalinum, sbr. útskiptingarbøkurnar ávikavist fyri 23.7.1928 og 22.8.1929.

Undir útskiptingini í Høvi vóru allir samdir um, at skattagrundirnar hoyrdu til allar 24 merkurnar í bygdini og hetta var staðfest við *UKK* 22.9.1945.

Somuleiðis var avgjørt við *UKK* 14.12.1955, at skattagrundirnar í Sumba vóru í felag fyri tær 64 merkurnar, ið bygdin hevur, men tað var dráttur um henda spurningin, tí bøndurnir hildu seg eiga grundirnar. Meiri um hetta seinni.

Í hesum sambandi skal verða lagt aftrat, at í einum skjali, sum fram varð lagt í sakarmáli, ið avgjørt varð við *FRD* 4.3.1919 (b. 62/19)

sæst, at heimrustir í Porkeri árlega voru burturleigaðar á grannastevnu. Nevnda UKK 14.12.1955 styðjar seg eisini í úrskurðinum til, at í minsta lagi ein partur av skattagrundini Kálgarðsbakki í Sumba (sbr. notu 40) eitt árið varð burturleigað á grannastevnu, og í FRD 7.12.1915 (b. 10/15) verður nevnt, at grasningsrætturin á Uttaru Geil í Sumba var burturleigaður á grannastevnu hin 27.1.1915, men her man vera talan um ein almenning (geil), ikki eina skattagrund.

Sum seinasta dømi skal verða tikin FRD 1.12.1858, ið viðvíkti heimrustum á Skarvanesi; hesin dómur sigur tær at vera »de Rettigheder, der ere sammen med den matrikulerede Bø,« men her skulu vit minnst til, at henda bygd ikki hevur býlingar, sbr. omanfyri, notu 60.

⁷³⁾ Sbr. Svabo s. 1196, viðm. 2, ið sigur, at heimrustir eru »fælles for hele Bøjdelalet« og M. Winther Lützen 1924 s. 21, har sagt verður, at »disse Arealer« t. v. s. heimrustir »hører til den oprindelige Indmark og ejes af og bruges af dennes Ejere.«

Sum sermerki fyri ta vanligu hugsanina er eitt álit, sum S. P. úr Kunoy, Gøtugjógv, og Sverri Patursson, Kirkjubø, gjørdur til virðis metingina av einum øki millum tvær áir í Sørvági (»Dungasandur«) — b 87/46 — 13.7.1946. Undir metingini var ein stórur partur av eigarunum í bygdini hjástaddur, og í álitinum verður sagt, at mestur allir, har vóru, vóru »af den Formening, at »Heimrustir« horte til den samlede Bygd uden Hensyn til Ejendomsret i matrikuleret Indmark eller i den fælles Hauge«; hetta má skiljast soleiðis, at heimrustir hoyra til alt markatalið í bygdini, sama hvar tað liggur innan ella uttangaðs. Kunoy og Patursson leggja aftrat, at henda áskoðan »er gældende de fleste steder paa Færøerne.«

⁷⁴⁾ LBK II s. 427.

⁷⁵⁾ Lunddahl nevnið her bert »Grunde«, men sigur seinni (s. 428), at sama er við heimabeitum.

⁷⁶⁾ Sbr. Brøgger 1937 s. 118 og Matras 1933 s. 20.

⁷⁷⁾ Sbr. viðvíkjandi Skopun; í FASKr. 28.3.1833 (K. 78) verður boðað frá, at amtmaðurin ætlar sær til Skopunar hin 1. apríl tað árið »for at udvise fornøden Plads til Opdyrkning og Bolsted for dem, som dertil skulle udflytte.« Í skrivi frá Sandoyar sýslu dagf. 9.8.1897 (FAJ 1897—770) verður sagt, at »enhver Ejer og Bruger« eru »lodtagne« i »de til Bygden Skopen hørende Rustere« eftir markatalinum, teir hava í jørðini í bygdini og man hetta vera meint við markatalið í traðunum. Í hesum skrivi verður eisini upplýst, at hús av ymiskum slagi so av og á eru sett á heimrustirnar í Skopun, bæði sethús og fjós, hoyløða, neyst og ein smiðja og bæði í hesum eins og fleiri øðrum rættarmálum (FAJ 1914—664, 1918—429 og 1922—258), sæst at heimrustirnar vóru í felag millum fleiri eigarar í bygdini.

Soleiðis sum gjört varð, tá ið Skopun varð grundað í 1833 við at leggja eitt avmarkað umráðið av til byggilendi o. a. (heimrust) og eitt annað øki varð tikið til dyrkilendi (trøð), var eisini gjört, tá ið niðursetubygdin Norðdepli varð grundað í 1869; trøðin Norð-Depil (tax. nr. 440) var tá innløgð av haganum Norðara Parti í Depli, sbr. *Tax. B. s. 92*. Í rættarmálinum, sum avgjört varð við *FRD 1.4.1959 (b. 451/58)* fæst at vita, at henda trøðin var »býtt uppá hin gamla mátan við heimrustum fyri seg sjálvan og hitt dyrkilendið fyri seg.«

Sami framgangsmáti varð nýttur, tá ið teir á fyrsta sinni settu seg niður á Slættanesi um miðjan seinastu öld, sbr. *Tax. B. s. 184*: »Af Haugeparten Slættanes er der for 24 Aar siden aflagt et Stykke til Opdyrkning til de 12 Marker i Giljum og Slættanesi. Heraf er først et Stykke aflagt som Heimrustaðir (Heimrustir), der for største Delen er opdyrket, men ikke delt mellem Eierne.«

Í *UKK 14.12.1955* verður sagt, at tá ið niðursetubygdirnar Hvalvík (nú Sandvík) og Lopra vóru grundaðar, vóru heimrustir lagdar av til alt markatalið.

⁷⁸⁾ Sbr. notu 3. Tær 4½ mk í jørð, sum eru nevndar í skjalinum, kallast »Nikka Jardher«. Hetta navn finnst ikki longur á nakrari jørð heima á Sandi, men eftir *Edv. Hjalt 1953 s. 178–79* skuldi hetta verið sama jørð sum 4½ mk kirkjújørð í býlinginum Heima á Sondum. Við trúbótina er hetta kirkjugóðs farið undir kong og í 1583 eru (sbr. *Degn 1945 s. 217 VIII og IX*) tvey festi: á Sondum (4½ mk) og á Brúgv (1 mk). Opið bræv dagf. 8.4.1632 frá Kristjani IV ger hesi bæði festi (»Sandegaard« og »Bro«) til náðingsgarð hjá prestunum, sbr. *LBK II s. 24 og 28*. Við taxatiónina vóru tey tikin undir einum sum tax. nr. 326, Sandabøur 5½ mk.

Sostatt tykir tað sum »Nikka jardher« longu í 1412 hevur verið ein býlingur við egnum heimrustum.

⁷⁹⁾ »Hopemark« kalla teir tað, tá ið jørðin verður dyrkað í felag, meðan avgrøðin verður býtt, sbr. *N.L. 3/12/11*.

Heima á Sandi vardi ein tilik felagsskipan líka upp í 19 öld, sbr. *Edv. Hjalt 1953, s. 13–14*, og tað tykir eftir »Sandøens Vedtægt« frá 30.5.1692 (prentað hjá m. ø. *Svabo s. 502–21*) § 9 at hava verið vanligt alla staðni í oynni.

Sjá um tilíkt felag í Kirkjubø Lagt. 1929 skjal 22, s. 5 og í Hesti *J. Chr. Poulsen 1947 s. 74–75*.

⁸⁰⁾ Sbr. Eriks Sælendsku Lóg II–55: Som enhvers tofte ligger i byen, skal lemmerne (agrene) ligge ude i marken.«

Í fleiri svenskum landsparks-lógum stendur, at »Toften er agers moder« (tomt ær teghs mothir), sbr. meira um hetta *Poul Meyer 1949 s. 134–44*.

Sjá eisini *Bærentsen* í *LBK II s. 647 og s. 651*. Her verða »toftir« og heimrustir settar at vera tað sama.

⁸¹⁾ Í Anders Sunesøns sonevndu parafrasu yvir Skánsku Lóg verður hetta (í kap. 35) sagt soleiðis: »I forhold til tofterne som de mere anseelige, ikke i forhold til de tilliggende jorder, der retter sig efter tofterne som lemmerne efter hovederne, betales afgifter og udredes, hvad der skyldes til underhold af Kongen og pålignes på visse steder, hvad ledingen nødvendigvis kræver.«

Um »leding«, »inne« og »stud« sjá *Poul Johs. Jørgensen 1940 s. 257–59, 267–69, 378.*

⁸²⁾ *LBK II s. 427.*

⁸³⁾ Allur kongsskatturin var umleið 408 gyllin (peningur) árliga, sbr. *Komm. bef. 1709 s. 64* (408 gl. 4½ skn.) og *Candt s. 465* (408 gl. 1 skn. í 1790). Í 1895 var hann 680 kr. 95 oyru, sbr. *Lagt. 1896 s. 15.*

⁸⁴⁾ Sbr. *A. C. E. nr. 32*, har tað sæst, at nakrir kongsbøndir í 1532 hava verið hjá kongi og »berettet, at nogle andre mænd der på landet have ydermere toft og jorder og agerland i brug end som de og give de ikke mere skat eller landgilde deraf, end de gøre.« Tá letur kongur rikisráðslimin Knud Gyldenstjerne skipa fyrri: »at skifte og dele dem slig jord mellem redelig og skjellig, efter som de give skat og landgilde.«

⁸⁵⁾ Sbr. *Lunddahl í LBK II s. 430.*

⁸⁶⁾ Sbr. kongabráv dagf. 25.7.1560 (*A. C. E. nr. 95*), sum umframt at áleggja ein eykaskatt í øllum ríkinum eisini segði, at hvørjir 10 festibøndur skuldu »læggess udi læg sammen« og lata 10 dalar, meðan hvørjir 10 ognarbøndur eisini skuldu leggjast í lög og rinda 20 dalar. Í báðum førum skuldi »den rige hjælpe den fattige.« Seinni 5.3.1565) sluppu Føroyar undan hesum skatti, sjá *A. C. E. nr. 106.*

⁸⁷⁾ Sbr. *Lagt. 1889 s. 7, teig 2.*

⁸⁸⁾ Sbr. *Lagt. 1896, s. 19, teig 1.* Soleiðis mundi tað helst vera eina mest ta seinastu tíðina, nakar kongsskattur var, tá ið ein gyllin í mynt var 80 oyru. Kongsskatturin var við lóg nr. 70 frá 23.4.1897 § 3 lagdur saman við matrikulsfattinum og saman við hesum heilt tikin av við løgtl. nr. 25 frá 17.12.1948.

⁸⁹⁾ *FRD 1.10.1869*, har ein festari við 4 mk av festinum í Skálum (sbr. *Degn 1945 s. 244–45*) kravdi eina einkju dømða at fara av »en Del af Citantens Skattegrund i Skaalum,« ið hon nýtti til hoyløðu. Undir sakarmálinum varð upplýst, at triggir kongsfestarar — hesir triggir festararnir eru óivað teir, ið sitið hava við tí gamla festinum í Skálum, ið býtt varð í 1740 og 1803 — rindaðu skattin av grundini, sum tó eisini onnur — ognarar — áttu í. Dómurin sigur, at um festararnir lótu skattin, so høvdu teir ikki ein betri rætt enn hinir eigararnir at nýta skattagrundina.

Viðvíkjandi skattagrundunum í Skálavík, sum nevndar eru síðst í notu 59 (Innari Heygsgarður í Innaradali og Korngarðurin á Hamri) var tað soleiðis, at tvinni hús nýttu hesar grundir til beiti og at seta

kornið á um heystið. Afturfyrir lótu teir jarðaskattrin, men hóast grundinnar í fleiri ættarlið hövdu verið nýttar av somu húsum, gjørdust hesi ikki eigarar á grundunum, ið hoyrdu til ávísar jarðir.

90) UKK 14.12.1955.

91) Í frágreiðingunum, sum givnar vóru í UKK 14.12.1955, verður víst til eina samrøðu eini 40 ár frammanundan millum ein kongsbónda og sýslumannin Oliver Effersøe (sýslumaður í Suðuroyar sýslu 1894–1920). Bóndin hevði spurt sýslumannin, hvussu tað var við ognarrættinum á skattagrundunum, og onnur frásøgnin er, at Effersøe svaraði »at tað var møgult, at kongsið hevði átt skattagrundirnar fyrr, men var tað burturfallið við taksatiónini.« Eftir hinari frásøgnini svaraði hann, »at bøndirnir hövdu havt brúkið av skattagrundunum móti at gjalda skatt, men tá takseringin fór fram, fall matrikultskatturin burtur, og nýtslan av skattunum fall tá aftur til alt markatalið.«

92) M.a. tí tað ikki í nógv ár var goldin leiga av skattagrundunum, og tí at kongsbøndurnir ikki kundu prógva, at teir einsamallir hövdu nýtt teirra skattagrundir sbr. notu 76.

Úrskurðurin varð skotin inn fyri yvirútskiftingarnevnd, men kærán var tikin aftur 24.5.1956 (OUK II/1956).

93) L BK II s. 427.

94) Sbr. notu 40 og *Degn* 1945 s. 275–26.

95) Í *Hovi* vóru í 1584 5 festi við frá $\frac{1}{2}$ mk til $2\frac{1}{2}$ mk, sbr. *Degn* 1945 s. 266–67. — Í Trongisvági vóru 1584 bert $\frac{3}{8}$ mk veðjorð, sbr. *Degn* 1945 s. 261.

96) Sbr. notu 67.

97) L BK II s. 427.

98) Eftir § 8 máttu almúgufólk, ið vildu geva seg í hjúnarlag, lúka eina av hesum trimum treytum: 1) »at de af egen Eiendoms- eller Fæstejord besidde $\frac{1}{2}$ á 1 Mark,« 2) »at de have nogen anden lovlig og tilstrækkelig Næringsvej« eller 3) »at de paa begge Sider have i fire Aar eller længere tient paa Landet og samme deres Tieneste efter medbragt Skudsmaal viist Eliid, Troeskab og Duelighed.«

Lunddahl skilir § 8 soleiðis, at hann, ið vil seta búgv í eini bygd, skal eiga ella hava í hondum í minsta lagi $\frac{1}{2}$ mk, men hann, ið lúkaði treyt 2) ella 3), kundi fáa loyvi til hjúnarband, um hann ikki átti ein jarðarteig. *F Ask.* 7.6.1842 (U 723) tykir at vera av somu áskoðan sum Lunddahl.

Sjá annars um *Fr.* 21.5.1777: L BK II s. 83–142 og *Degn* 1929 s. 3–5.

99) § 8 var tikin úr gildi við plakat 11.11.1846.

100) *FRD* 1.2.1855.

101) Løgtl. nr. 27 frá 9.9.1954 § 3 stk. 2.

102) Tað var soleiðis í Vági fram til 1920, at kommunan seldi skattagrundir til grundstykki, tí hildið var einasta leiðin at ganga, so fólk

finngu skeyti og kundi fáa lán í húsunum. Ikki sæst, at eigararnir hava mótmælt, men tá ið sýslumaðurin talaði at, helt hetta lagið uppat stutt aftaná 1920; nú fór kommunan undir at keypa jørð og var soleiðis á annan hátt før fyri at lata byggilendi, ið fólk høvdu neyðugt. Í b. 159/38 22.11.1938 er henda søla hjá kommununi av skattagrundum (í Tofta-lið) í 1912 umrødd.

¹⁰³⁾ Sbr. notu 23.

¹⁰⁴⁾ Sbr. *Tolstrup 1956* s. 328–30. — Hartkorn er eitt virðismát á jørð, upprunaliga roknað eftir teimum gomlu landskuldsskattunum (tað var festaranna árliga gjald til jarðardrottin), sum vóru álagdar í rugi ella byggi (»hart korn«). Tað danska hartkorn kann — cum grano salis — ein síga svarar til tað føroyska markatal.

¹⁰⁵⁾ *FRD 1.2.1855*.

¹⁰⁶⁾ T. d. í Norðadali, sbr. *SLK. 20.8.1897*. Sbr. eisini um eina tilíka útskiftingarroynd notu 72.

¹⁰⁷⁾ T. d. við útskiftingina í Trongisvági varð semja gjørd hin 22.8. 1929 um at lata 5 ognarleysar persónar, ið høvdu bygt sær hús á skatta-grundir, fáa hesi grundstykki.

¹⁰⁸⁾ Sbr. skrivið sum nevnt er í notu 56, har sagt verður, at tilíkar avhendingar veit ein um eru farnar fram heima á Sandi við samtykki frá øllum, sum rættindini høvdu.

¹⁰⁹⁾ *Bonnevie* s. 434.

¹¹⁰⁾ *LBK II* s. 427.

¹¹¹⁾ *FRD 7.11.1927* (b. 35/27) viðvíkjandi Fámjin.

¹¹²⁾ *FRD 2.2.1960* (b. 518/58) viðvíkjandi Toftum.

¹¹³⁾ Í Danmark hava teir ta áskoðan, at ein og hvør hartkornseigari hevur rætt at átalað óheimilað brúk av »gadejord« og at avgerð um nýtsluna av »gadejord« bert kann vera tikin av einum meiriluta av hartkornseigarunum, ið umboða meir enn helmingin av hartkorninum.

¹¹⁴⁾ Sbr. notu 72, har umrødd er burturleigan av skattagrundum í Sumba og Porkeri. Í skrivinum sum nevnt er í notu 8, verður sagt, at eitt ávíst rustarastykki heima á Sandi á grannastevnu í 1926 varð burturleigað til græsning í 5 ár.

¹¹⁵⁾ *FRD 19.3.1929* (b. 734/27) viðvíkjandi eini neystatoft í Svínø. Sakarmálið var um eitt neyst, ið farbróðir saksøkjarans hevði sett á eitt felagsøki (heimrust) um 1860, men sum brimið hevði tikið í 1874, og síðani høvdu ymisk nýtt toftina, til saksøkjarin í 1921 fór undir at reisa neystið aftur.

¹¹⁶⁾ Sbr. eisini *FRD 2.2.1960* (b. 518/58), har sagt verður: »Ejendomsret til heimrustir vil i reglen ikke kunne erhverves ved hævde, i hvert fald ikke af de enkelte ejere af bygdens marketal, idet disse har ret til at benytte enkelte heimruststykker, som de finder for godt, så længe ingen gør indsigelse mod brugen. Den råden, der udøves af

den enkelte ejer, må derfor betragtes som hjemlet ved hans brugsret.«

¹¹⁷⁾ LBK II s. 427.

¹¹⁸⁾ Í tí í notu 116 nevnda dómi, verður sagt um hetta: »Derimod er det ikke principielt udelukket, at sagsøgerne kan have erhvervet brugshævd på arealet, idet det må antages, at hvis en bruger og hans forgængere i besiddelsen har benyttet et heimrust-stykke på en bestemt måde i 20 år eller derover, er det udelukket, at andre kan benytte stykket, så længe brugen opretholdes. Hvis brugen ophører, falder arealet efter en vis tids forløb tilbage til fælliget til almindelig brug, og det kan ikke, som sagsøgerne hævdede, antages, at vedkommende besidder bevarer en udelukkende brugsret til arealet.«

Henda síðstnevnda (skeiva) áskoðan var eisini uppi í sakarmálinum, sum nevnt er í notu 115, har saksøkjarin í skrivi frá 18.10.1928 førði fram, at tað var gamalur bygdasiður í Svínøi, at næstrarættin arvaði »de Grundrettigheder, som deres Forfædre har brugt, om saa Grundene har ligget jævne med jorden i Mandsminder.« Tvørtur ímóti sigur dómurin: »Under hensyn til, at Toften har henligget ubebygget siden 1874 og til den Brug, der har været gjort af Toften efter det oplyste, findes sagsøgeren ikke at have erhvervet sig en saadan Brugsret, at han derved har forhindret, at Toften er hjemfaldet til Fælliget.«

¹¹⁹⁾ Í FRD 2.2.1960 (b. 518/58) var hildið, at saksøkjararnir høvdu vunnið brúkshevd á einum heimrustarstykki til høystøði, men tá teir óivað ikki gjørdi hesa nyttu burtur úr tí longur, var teirra brúkshevd ikki til longur, »saaledes at de ikke i kraft af denne kan modsætte sig de sagsøgte benyttelse af pladsen.«

Um sama spurning sigur FRD 1.4.1959 (b. 451/58): »Heimrustir benyttes ofte af bygdens beboere efter behov, men når den enkeltes benyttelse ophører, f. eks. ved at en bygning opgives eller nedrives, falder arealet i hvert fald efter en vis tids forløb tilbage til fælliget.«

SUMMARY

In the old Faroese village, *heimrustir* are the areas round the houses of the village, which are used for building, grazing, and for digging turf and clay for house-building. In the southern islands these areas are called *skattagrundir* or *rustari*. Etymologically, *heimrustir* means the areas cleared of stones near the houses of the village, while *skatta-grundir* means the plots on which taxes are paid.

Sometimes these areas are also called *almenningur*; but, in fact, this

is only the part of the cultivated area used for traffic for people (public roads) or animals (Faroese: *geilir*), or for other public purposes.

The historical trend has been towards the fact that while *almenn-ingur* remained communal property, the division into village districts in the Middle Ages brought about the fact that each district got its separate *heimrustir*, which formed the basis of the assessment of the King's tax (land tax assessment), and to which, perhaps, the number of *merkur* (*mørk*: Faroese unit of land valuation based on estimated capability of feeding a certain number of sheep) was attached. Thus, a considerable resemblance seems to have been between *heimrustir* and the paddocks in the Danish and Swedish communal ownerships of land.

The »pulverizing« of the freeholds through distributions brought about the fact that the individual owner got landed property, and in that way a share in *heimrustir* in different districts of the village, which in many places — especially in the northern islands — brought about the opinion that *heimrustir* were communal property for all the village. In other places this development brought about the state of things that the King's yeomen, who paid the King's tax for a district, considered themselves as solely entitled to the *heimrustir* or *skattagrundir* belonging to the district.

Nowadays it is like this: in many places — especially in the northern islands — *heimrustir* are considered as belonging to the number of *merkur* of all the village, while in other places — especially in the southern islands — they are considered as adjoining land to particular landed properties.

Anyone who has a share in *heimrustir*, is entitled to use them for building, grazing, etc. when not infringing the well-earned rights of others of using the piece in question of the *heimrust*. It must be regarded as certain that one may gain a prescriptive right to *heimrustir*, while proprietary rights are out of the question for the participants in the communal property.

Transfer of ownership to separate pieces of *heimrustir* may take place with the consent of all the participants in the piece in question, or by abandoning the collective system. Through the exchange of strip holdings for separate compact holdings, the *heimrustir* are disappearing, the shares of the individual owners, together with their scattered fields, being included in the new title numbers.

TILFAR

1. *A. C. E.*: A. C. Evensen: Savn til Føroyinga søgu. Tórsh. 1908–14.
2. *Andersen, N.*: Færøerne 1600–1709. Kbh. 1895.
- ✓ 3. *Bonnevie, E.*: Oversigt over nogle Hovedtræk af Ejendomsrettens Udvikling paa Færøerne. »Juristen« 1940, s. 435–444.
4. *Bruun, Dan.*: Fra de færøske Bygder. »Tidsskrift for Landøkonomi« 1904. Her tikið úr *L B K II* (s. h.) s. 585–621.
5. *Brøgger, A. W.*: Hvussu Føroyar vórðu bygdar. Løgtingssøga Føroya I. Tórsh. 1937.
6. *Bærentsen, C.*: Kort oversigt over Udskiftningsvæsenets Udvikling og Virksomhed i de nordiske Riger. *L B K II* (s. h.) s. 647–77.
7. *Degn, Anton*: Oversigt over Fiskeriet og Monopolhandelen paa Færøerne 1709–1856. Tórsh. 1929.
8. *Degn, Anton*: Færøske kongsbønder 1584–1884. Tórsh. 1945.
9. *Diplomatarium Færoense*: Føroyskt fodnævasavn v/ Jakob Jakobsen Tórsh. & Kbh. 1907.
10. *F A J*: Færø amts journalsag (við nr. og ári).
11. *F A S k r.*: Færø amts skrivelse (við uppiskoyti av bókstavinum á kopibókini og nr. á skrivinum í henni).
12. *F R D*: Færøernes rets dom (við uppiskoyti á mál nr. ár og er b. = borgerlig retssag, og s. = straffesag).
13. *Fritzner, Johan*: Ordbog over det gamle norske Sprog. Kria. 1886.
14. *Hjalt, Edvard*: Sands søga. Tórsh. 1953.
15. *Jacobsen, Hans Jacob*: Landbrug. »Færøerne« II s. 184–217. Kbh. 1958.
16. *Jørgensen, Poul Johannes*: Dansk Retshistorie. Kbh. 1940.
17. *Kommissionsbetænkningen* 1709–10 angaaende Færøernes Tilstand ved Kongens Overtagelse af Enehandelen paa Færøerne. Udg. v. Anton Degn. Tórsh. 1929.
18. *Kulturhistorisk Leksikon* for nordisk Middelalder. Kbh. 1956 ff.
19. *Landt, Jørgen*: Forsøg til en Beskrivelse over Færøerne. Kbh. 1800.
20. *L B K II*: Tillæg til Forslag og Betænkninger afgivne af den færøske Landbokommission nedsat i Henhold til Lov af 13. Marts 1908. Kbh. 1911.
21. *Lunddahl, J. A.*: Nogle Bemærkninger om de færøske Landboforhold. Kbh. 1851. Tikið úr *L B K II* s 423–62.
22. *Løgtingstíðindi*: Ymisk ár.
23. *Lgtl.*: Løgtingslóg.
24. *Matras, Chr.*: Stednavne paa de færøske Norðuroyar. Kbh. 1933.
25. *Meyer, Poul*: Danske Bylag. Kbh. 1949.
26. *Olafsen, O.*: Jordfællesskab og Sameie. Kria. 1914.
27. *O L K*: Overlandvæsenkommissionssag (við uppiskoyti á nr. og ár).

28. *O U K*: Overudskiftningskommissionssag (við uppískoyti á nr. og ár).
29. *Poulsen, Joan Chr.*: Hestsøga. Tórsh. 1947.
30. *Rynning, Lorents*: Bidrag til norsk Almenningsrett. Oslo 1934.
31. *Shetl. ordb*: Etymologisk Ordbog over det norrøne Sprog på Shetland. v/ Jakob Jakobsen. Kbh. 1921.
32. *Svabo, J. Chr.*: Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782. Kbh. 1959. v/ Selskabet til udgivelse af færøske kildeskrifter og studier.
33. *Str. S L K*: Strømø syssels landvæsenskommissions kendelse.
34. *Tax. B*: Protokol over den i Henhold til Lov angaaende en ny Skyldsætning af Jorderne paa Færøerne af 29de Marts 1867 foretagne Taxation af bemeldte Jorder. B. Kbh. 1873.
35. *Tolstrup, Flemming*: Lærebog i Landboret. Kbh. 1956.
36. *U K K*: Udskiftningskommissionskendelse.
37. *Winther, Niels*: Færøernes Oldtidshistorie. Kbh. 1875.
38. *Winther Lützen, M.*: Landbruget paa Færøerne. Tórsh. 1924.
39. *Ziska, Andreas*: Tórshavn, liv og vækstur. Tórsh. 1959.